

Szociológiai Szemle 33(2): 4–28.

Szociológiai tudástermelés Magyarországon 1971 és 2021 között

Hat társadalomtudományi folyóirat szisztematikus áttekintése

Sociological knowledge production in Hungary between 1971 and 2021

A systematic review of six social science journals

Stefkovics Ádám¹ – Szabari Vera² – Batiz Kinga³ –
Bukovics Babett⁴ – Pavalacs András⁵ – Tariska Andrea⁶ –
Zenovitz Lili⁷

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2023.2.1>

Beérkezés: 2022. 08. 19.

Átdolgozott változat beérkezése: 2023. 03. 13.

Elfogadás: 2023. 05. 22.

Összefoglaló: A szociológiai tudástermelési módok – tehát azok a tapasztalatszerzési formák, amelyeken keresztül a kutató hozzáfér a tág értelemben vett „adatokhoz”, és mely folyamatokon keresztül végül a tudományos termék előáll – a vizsgálható kérdéseken és lehetséges válaszokon túl meghatározzák a tudományos diskurzusok természetét is. Tanulmányunkban azt a kérdést tettük fel, hogy ezek a tudástermelési formák milyen változásokon mentek keresztül az elmúlt ötven év során Magyarországon. Kérdésünk megválaszolására hat magyar szociológiai folyóiratban megjelent, összesen 2650 tanulmány szisztematikus áttekintésére vállalkoztunk. Elemzésünk nyomán arra a következtetésre jutottunk, hogy a szociológiai tudás létrehozása több jelentősebb változáson ment keresztül az elmúlt öt évtizedben: az empirián alapuló megközelítések terjedése, a saját adathasználat növekedése, a kvalitatív adathasználat népszerűségének fokozatos emelkedése, továbbá az adatfelvételek számos módszertani részlete is sokat változott az adott időszakban. Ugyanakkor bizonyos paraméterekre inkább az állandóság volt jellemző. A témák és a témák diverzitása például meglehetősen keveset változtak az elmúlt öt évtizedben. Az eredmények bizonyos hiányosságokra is rávilágítottak; gyakori, hogy a szer-

1 Társadalomtudományi Kutatóközpont, Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány, email: stefkovics.adam@tk.hu

2 ELTE, Társadalomtudományi Kar, email: szabari.veronika@tatk.elte.hu

3 PPK, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, email: batiz.kinga@szazadvég.hu

4 Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány, email: bukovics.babett@szazadvég.hu

5 Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány, email: pavalacs.andras@szazadvég.hu

6 Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány, email: tariska.andrea@szazadvég.hu

7 Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány, email: zenovitz.lili@szazadvég.hu

zók az adatgyűjtések részleteinek egyes elemeit nem közlik, noha a transzparencia fokozatosan javult. Tanulmányunk a trendek bemutatása és azok kritikai elemzése mellett a hazai szociológia működésének gyakorlatáról folyó diskurzusok előmozdítását is célul tűzi ki.

Kulcsszavak: szociológiai tudástermelés, magyar szociológiatörténet, módszertan

Abstract: Sociological knowledge production – the forms of experience through which the researcher accesses ‘data’ in the broad sense, and through which the scientific knowledge is ultimately produced – determines the research questions, the possible answers and the nature of scientific discourse in general. In our study, we asked how these forms of knowledge production have changed over the last fifty years in Hungary. To answer our question, we conducted a systematic review of a total of 2650 studies published in six Hungarian sociological journals. Sociological knowledge production has undergone some major changes over the last five decades, such as the spread of empirically based approaches, the increase in the use of original data, the gradual rise in popularity of qualitative data use, and many methodological details of data collection have also changed a lot over the period. However, some parameters were more stable. For example, the topics and the diversity of topics have changed very little over the last five decades. The results also highlighted some shortcomings; it is common for authors not to disclose some details of data collections, although transparency has gradually improved over the period. In addition to presenting trends and critically analysing them, our study also aims to advance the discourse on the practice of Hungarian sociology.

Keywords: sociological knowledge production, history of Hungarian sociology, methodology

1. Bevezetés

Kutatásunk célja képet adni a szociológusok magyarországi tevékenységének 1971 és 2021 közötti időszakáról, a hazai társadalomtudományi szakfolyóiratokban megjelent tanulmányaik alapján. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a folyóirat-publikációkon keresztül hogyan írható le a szociológia magyarországi tudástermelésének módja, illetve a vizsgált ötven év alatt tapasztalható-e, s ha igen, milyen jellegű változás e területen. A tudás termelését olyan, viszonylag általános dimenziókban vizsgáltuk, mint például a megjelent tanulmányok kutatási témái, illetve az egyes cikkek mennyiben elméleti vagy empirikus munkák, az empirikus kutatások kvalitatív vagy kvantitatív, esetleg kevert jellegűek, milyen további módszertani eljárásokat, mintavételi módokat alkalmaztak a szerzők, vagy hogyan alakult a kutatások fókusza a lokalitás, időkeret, nemzetközi beágyazottság stb. tekintetében. Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a vizsgált időszakban megfigyelhető változások mutatnak-e bármiféle korrelációt a hazai szociológiatörténet korszakaival. Munkánk alapvetően általános tendenciákat kíván leírni, ami alapul szolgálhat későbbi vizsgálatokhoz, illetve diskurzust indíthat el a hazai szociológia működésének gyakorlatáról, további kérdéseket nyitva meg. És bár kísérletet teszünk néhány tendencia értelmezésére, a kapott eredményeket és az elméleti megállapításainkat nem kívánjuk ok-okozati viszonyba állítani egymással.

2. Az áttekintés kontextusa

Az általunk vizsgált öt évtized több szempontból sem tekinthető egységesnek. Az elmúlt ötven évben lényeges változások történtek a nemzetközi és hazai politikai,

gazdasági és társadalmi viszonyokban, melyek következtében a tudományos intézmények működésében, esetünkben a szociológia hazai intézményrendszerében és annak tágabb környezetében, a nemzetközi társadalomtudományos közegben, valamint a kettő viszonyában is jelentős átalakulások zajlottak. És bár lényegesnek tartjuk, hogy a hazai szociológia kizárólag a nemzetközi tudományos közegbe ágyazódva működhet, annak szerves részét alkotva, jelen kutatásunk elsősorban a hazai tendenciák bemutatására vállalkozik.

A vizsgált időintervallumban elsődleges korszakhatárt jelent a rendszerváltás időszaka, mely nem csupán a kelet-európai szociológusok helyzetét módosította. Ez alapján két nagy periódust különböztethetünk meg: az 1971 és 1989, illetve az 1990 és 2021 közötti időszakot. Az első szakaszról egységesen elmondható, hogy a szociológia működése szempontjából is meghatározó volt az államszocialista rendszer, annak minden következményével, anomáliájával és sajátosságával. A szociológia területén az 1980-as évek végéig fennállt a pártszervezetek irányító szerepe és ellenőrzési joga, mind az intézményi, mind a személyi döntésekben, például a lehetséges intézmények felállítására, vagy az alkalmazottak személyére, létszámára vonatkozóan. A civil és a piaci szektor hiánya miatt a kutatások túlnyomórészt állami intézmények, vállalatok, illetve pártszervezetek vagy tanácsok, esetleg szövetkezetek kutatóhelyeinek keretében folytak, vagy azok finanszírozásában valósultak meg. Az 1970–80-as években folyamatosan növekedett a társadalomtudományi kutatóhelyek száma, és a nagyobb központok mellett számtalan kisebb műhely, részleg, csoport működött, ahol szociológiai jellegű kutatások folytak. Ilyen volt például a KISZ KB Ifjúságkutató Csoportja vagy az Ifjúsági Lapkiadó Vállalat kutatócsoportja.⁸

A publikációs gyakorlatot ezek a körülmények erőteljesen befolyásolták. A tudományos nyilvánosság sajátos módon működött. Bár már akkor is a tudományos mezőben elfoglalt hely egyik meghatározó eleme volt a publikált tudományos teljesítmény, ennek súlya jóval kisebb volt a formális pozíciók megszerzésében. Nem volt a mai értelemben vett publikációs kényszer, viszont volt politikai kontroll, cenzúra, még akkor is, ha a korszak végéhez közeledve szerepe gyengült. Az 1970-es évek hazai szociológiatörténetét tekintve szembetűnő, hogy az általános központi irányítás mellett a közvetlen politikai beavatkozás egyik legfontosabb előzménye szinte minden esetben egy, a hatalom által politikailag veszélyesnek minősített nyilvános megszólalás vagy publikációs törekvés volt.⁹ Ugyanakkor az 1970-es években elkezdődött egy szisztematikus építkezés a társadalomtudományok területén is, a szociológusszakma intézményeinek és standardjainak kiépítése, határainak megvonása. Növekedtek a kutató-

8 Az általunk vizsgált időszak részletesebb korszakolását lásd Szabari 2020b.

9 Ezek közül csak néhány emblematikus és meghatározó esetet említünk az 1970-évekből. 1970-ben a szegénységről tartott előadása után Kemény Istvánt elbocsátották az Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézetéből; 1973-ban a Budapesti Iskola tagjai kerültek retorzió alá, köztük Heller Ágnes fegyelmi eljárása a szociológusok számára is intő jel volt. Harasztí Miklóst Darabbér című írása miatt ítélték el 1973-ban, 1974-ben pedig Konrád György és Szelényi Iván Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz című munkáját kobozták el. Mindezek az események, melyek ellen a szociológus- és tudományos szakma képviselői nem léptek fel egységesen, döntő módon befolyásolták az 1970-es években karrierjük kezdetén lévő kutatók szocializációját.

helyek és a kutatói létszámok, bővült az intézményi struktúra, létrejöttek egyetemi tanszékek, szakok, és egyre szorosabbá vált az együttműködés a nemzetközi tudományos közzeggel, személyes és szakmai kapcsolatok, ösztöndíjak váltak elérhetővé.¹⁰ Ez részben annak a következménye volt, hogy a(z alkalmazott) társadalomtudomány képviselői a hatalom számára is használható és értékes tudást állítottak elő (Szabari 2020a). Ez az időszak leírható a professzionalizáció korszakaként (figyelembe véve, hogy maguk a szakmai standardok is folyamatos változáson mennek keresztül), amikor a szociológia hazai képviselői kezdtek felzárkózni az 1970–80-as évek nemzetközi szakmai közegehez és integrálódni abba.¹¹ Az 1980-as években az elméleti összefoglalásokban megjelentek a kurrens nemzetközi elméletek, melyek alapvetően meghatározták a korabeli hazai elméleti keretek kidolgozását is, míg az empirikus munkákban a nemzetközi tendenciához hasonlóan elsősorban a kvantitatív módszerek domináltak (Szabari 2020b).

A rendszerváltás után, az államszocialista rendszer fokozatos lebomlásával számoltalan, a szociológiai vizsgálatoknak is lehetőséget biztosító kutatóhely, munkahely szűnt meg vagy alakult át. Ezek között emblematikusnak számított az Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága (MSZMP KB) Társadalomtudományi Intézetének 1989-es átalakulása, mely a korábbi évtizedben a hazai társadalomtudományi kutatások egyik fontos műhelye volt, de ugyancsak megszűnt a Népművelési Intézet és a KISZ KB Ifjúsággkutató Csoportja is. Ahogyan más területek, a társadalomtudományos mező erőforrásai is alapvető módon alakultak át. Megszűntek vagy jelentősen lecsökkentek a korábbi állami- és pártforrások, ugyanakkor újak, eltérő elvek alapján működő források nyíltak meg. Így például az 1986-ban létrehozott Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) finanszírozása 1991-től önálló fejezetként jelent meg a költségvetésben, mely felett az OTKA elnöke (akkor Andorka Rudolf) és az OTKA Tanács rendelkezett, 1996-tól pedig az MTA költségvetésében szerepelt önálló, át nem csoportosítható tételként. Az OTKA fontos intézményévé vált a hazai tudományos pályázati rendszernek az alap kutatások finanszírozása területén és a tudomány autonómiájának biztosításában, melyet a hazai és külföldi bírálók véleményeire épülő bírálati rendszer biztosított (Klanciczay 2014, Körtvélyesi 2014).¹²

Ezekkel párhuzamosan a korábbi, elsősorban az intézményi tőkére épülő kutatói pozíciók le-, a személyes és intézményes kapcsolatok pedig felértékelődtek és konvertálhatóvá váltak kutatói erőforrások és intézményi pozíciók eléréséhez. Jelentős ütemben növekedett a szociológia egyetemi képzésben részt vevők száma. Míg 1990-

10 1969-ben az MSZMP KB Politikai Bizottsága engedélyezte egy szociológiai tanszék felállítását, melynek keretében az 1971–72-es tanévben az ELTE Bölcsészettudományi Karán elindulhatott a szociológiai képzés, a tanszék vezetője Huszár Tibor lett. 1969-ben megkezdte működését a Magyar Rádió és Televízió Tömegkommunikációs Kutatóközpont. 1970-ben a Központi Statisztikai Hivatalon belül egy Társadalomstatistikai Főosztály alakult Huszár István vezetésével. 1972-ben indult el a Magyar Tudományos Akadémia Szociológia című folyóirata (amely 1991-től Szociológiai Szemle néven a Magyar Szociológiai Társaság lapjaként jelenik meg), 1978-ban alakult meg a Magyar Szociológiai Társaság, melynek első elnöke Szalai Sándor, titkára pedig Kolosi Tamás volt. 1985-ben alakult meg a Társadalomkutatási Intézet (TÁRKI).

11 A professzionalizáció és a nemzetközi hatás is a szakszociológiai elkülönülését eredményezte, amit tanulmányunkban kevésbé tudunk vizsgálni, hiszen ezeknek a különálló területeknek a fórumait nem tekintettük át.

12 2014-ben az OTKA a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal részévé vált, 2020-ban a szakmai zsűri támogatási előterjesztését módosította és felülírta az innovációs és technológiai miniszter.

ben körülbelül 340 fő (Némedi–Róbert 1995) vett részt a képzésben, 1999-ben ez a szám meghaladta a 800-at.¹³ A rendszerváltás megnyitotta a tudományos folyóiratok piacát, új lapok jöttek létre, mint például a *Replika* és az *Esély*. Egyre lényegesebb szemponttá vált és a központi kontroll megszűnésével demokratizálódott a nemzetközi fórumokon való publikálás lehetősége is. Mindezek következtében, illetve a már említett szakszociológiák önállósodása miatt a publikációk egyre inkább „szétszóródtak”. Másrészt viszont nem csupán a cenzúrát törölték el, de a kisebb kutatóhelyek, csoportok megszűnésével a belső kiadványaik által nyújtott publikációs lehetőségek is megszűntek. Ezzel párhuzamosan a tudományos pozíciók betöltéséhez, a tudományos mezőben elfoglalt hely szempontjából egyre dominánsabbá vált a publikációs teljesítmény. Így a rendszerváltás előtti gyakorlathoz képest, ahol a tudományos gyakorlat jelentős része a szóbeliségre épült (Kovács–Szabari–Lénárt 2016), a rendszerváltás után a kutatási eredményeknek meg kellett jelenniük a tudományos nyilvánosságban, amitől a publikációk számának emelkedését váránk. Ugyanakkor a tudományos tőke megszerzésében egyre lényegesebbé vált a külföldi folyóiratokban való publikálás, ami csökkentheti az általunk vizsgált folyóirat-publikációk számát. Továbbá a szociológia diszciplínán belüli nagyfokú diverzifikáció az új társadalomtudományi diszciplínák és ezzel párhuzamosan új szakfolyóiratok megjelenését eredményezte.

3. Korábbi nemzetközi eredmények

Kutatási kérdéseinkre vonatkozóan Magyarországon nem áll rendelkezésre korábbi tudományos munka, ám a külföldi szociológiai tudástermelésre vonatkozó kutatások eredményeit röviden összegezzük. A *Social Forces* című prominens amerikai szociológiai folyóirat százéves jubileumának apropóján Moody, Edelman és Light (2022) szöveganalitikai módszerekkel elemezték a folyóiratban publikált tanulmányokat. Főbb eredményeik azt mutatják, hogy a száz év alatt egyre inkább interdiszciplinárisá vált a szociológiai munka, rendkívül diverz tematikai érdeklődéssel. Fokozatosan nőtt a többszerzős, nemi szempontból kiegyensúlyozottabb és diverzebb kulturális háttérű (nem amerikai szerzős) cikkek aránya. Sturgis és Luff (2021), korábbi munkákat kiegészítve, (többek között) három klasszikus külföldi szociológiai folyóirat 1939 és 2015 között megjelent tanulmányait tekintették át. Azt találták, hogy a kvantitatív adathasználaton belül a kérdőíves adatokon alapuló elemzések dominanciája nem változott az elmúlt időszakban (sem), bár a big data alapú elemzések aránya enyhén nőtt, a másodlagos adathasználat pedig a hatvanas évek óta fokozatosan emelkedett. Stefkovics és munkatársai (2022) ugyanezen folyóiratok 2011 és 2021 között megjelent számait vizsgálták. Eredményeik alapján más társadalomtudományi diszciplínákhoz képest a szociológiában jóval jellemzőbbek a magyarázó, megértő típusú

¹³ A későbbi időszak hallgatói létszámainak összevetése problematikus lehet a teljes felsőoktatási rendszer szerkezetét érintő bolognai rendszer kiépítése miatt, mely nem csupán az alap- és mesterképzés szétválasztását, hanem új szakok létrehozását is jelentette. A szociológia esetében pl. a társadalmi tanulmányok alapszak egy, a szociológiához nagyon közeli szak bevezetését jelentette, amelyet 2015-ben szüntettek meg.

megközelítések, a speciális célcsoportok vizsgálata és a másodlagos, nagy mintákon készült kérdőíves adatok használata. Ugyanakkor az elmúlt évtizedben a szociológiában is gyorsan nőtt a nem valószínűségi online mintákon készült kísérletek népszerűsége. Végül, más kutatásokkal összhangban (Johnson–Owens 2003, von Hermanni–Lemcke 2017), arra is rávilágítanak, hogy az adatfelvételek részleteinek közlése sok szempontból még ezekben a magasán jegyzett folyóiratokban is hiányos.

4. Adat és módszer

4.1. A vizsgált folyóiratok

Áttekintésünkben hat magyar társadalomtudományi folyóirat 1971 és 2021 között megjelent számait vizsgáltunk (lásd 1. táblázat). A vizsgált időszak kezdetét a *Szociológia* folyóirat indulásához – mint a hazai szociológia szimbolikusan jelentős eseményéhez – igazítottuk.¹⁴ Célunk azon folyóiratok kiválasztása volt, melyek a hazai szociológia legfontosabb diszciplináris publikációs terei voltak, a korszakban a legnagyobb olvasói bázissal rendelkeztek. A *Szociológia*, majd később a *Szociológiai Szemle* egy év híján a teljes vizsgált időszakban meghatározó folyóirata volt a hazai szociológiának. A *Valóság* ugyanakkor olyan interdiszciplináris lap, ahol nem csak szociológiai írások jelentek meg, mégis fontosnak tartottuk bevonni a vizsgálatba, ugyanis számos jelentős szociológiai tanulmány került közlésre a lapban, főként a rendszerváltozást megelőzően. A *Valóság* 1971 és 1994. március közötti időszakát vizsgáltuk, ugyanis 1994. áprilistól a lap profilt váltott, több szerkesztőségi tagot nyugdíjaztak vagy lemondott. A *Társadalomtudományi Közlemények* a MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének folyóirata volt, 1971 és 1991 között működött, és szintén fontos fóruma volt a hazai szociológiának. A *Szociológiai Figyelő* az ELTE Szociológia Intézet és Továbbképző Központ folyóirata volt, amely 1985 és 2002 között működött megszakításokkal. A folyóirat döntően külföldi szerzők műveinek fordításait vállalta, ám ezek mellett kisszámú, de fontos, eredeti, magyar tanulmányokat is közölt. A *Replika* 1990 óta meghatározó társadalomtudományi folyóirat, mely a tisztán szociológiai írások mellett társdiszciplinák (például filozófia) írásait is közli. Végül a legfiatalabb vizsgált folyóirat a *socio.hu*, az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontjának folyóirata, 2011 óta közöl szociológiai tanulmányokat.

Fontos leszögezni tehát, hogy jelen áttekintés szükségszerűen csak a hazai szociológiai tudástermelés egy részére terjed ki. Elősorban a mainstream folyóiratokat vizsgáltuk, melyek a hazai szociológiai mezőben meghatározó pozícióval rendelkeztek, illetve rendelkeznek, meg kívántak felelni a szakmai standardoknak, és általában a szociológiai mezőben jelentős tőkével rendelkezők publikálási fórumai voltak, illetve az ezekben való publikálás a hazai tudományos szférában jelentős tőkét eredmé-

14 Az 1972-es indulást valójában egy évvel kiterjesztettük 1971-re, azért, hogy kerek ötven évet tudjunk áttekinteni.

nyezett. Ugyanakkor vizsgálatunk nem terjed ki olyan egyéb, főként szakszociológiai folyóiratokban megjelent munkákra, mint például a *Demográfia*, az *Esély* és a *Jel-kép*. Nem vizsgáltuk a könyveket, a kutatási jelentéseket, beszámolókat, kéziratokat és egyéb formában megjelent szociológiai műveket. A magyar szociológusok ráadásul az 1960-as évektől kezdve rendszeresen és egyre nagyobb arányban publikálnak külföldi folyóiratokban, tehát a külföldön publikált magyar szociológiai tudás szintén nem része jelen vizsgálatnak. Mindezen megkötések mellett is úgy véljük, a hat vizsgált folyóirat a magyar szociológiai munkákat széles körben lefedte.

4.2. Bekerülési és kizárási kritériumok

A vizsgált folyóiratokban megjelent írások közül elsődlegesen a tanulmányokat tekintettük át. Bevontuk továbbá a műhelymunkákat, a szociográfiákat és a vitákat. Mivel célunk az eredeti tudományos munkák vizsgálata volt, az áttekítésbe nem kerültek be a recenziók, külföldi szerzők munkáinak fordításai, konferenciabeszámolók¹⁵ és a hazai szociológia életéről szóló híradások (például intézményi hírek, szociológiaoktatás stb.) sem. Egy folyóirat, a *Valóság* esetében egy további *diszciplináris* kritérium bevezetése volt szükséges. A *Valóság* erősen interdiszciplináris lap, így eddig tárgyalt összes bekerülési kritériumnak megfelelő írás bevonása nagyszámú nem szociológiai munka bekerülését eredményezte volna. Ennek elkerülésére a *Valóságban* megjelent írások egy „szociológiai szűrőn” is átmentek, azaz csak akkor kerültek az áttekítésbe, ha szociológiai tartalommal bírtak. Azt az elvet követtük, hogy a korszak szociológusainak írásait, valamint az erős szociológiai relevanciájú írásokat vontuk be.¹⁶ Más folyóiratnál nem éreztük szükségét ilyen szűrésnek.

4.3. Módszer

A bevont tanulmányokat¹⁷ öt kódoló rögzítette manuális kódolással. A kódolók mindegyike szociológus végzettségű. A rendszerváltás előtt megjelent tanulmányok nagy részét az Arcanum Digitális Tudománytárában értük el, míg a frissebbeket a folyóiratok honlapjain. A kódolók egyaránt rögzítettek tanulmányokat különböző folyóiratokból, egy kódoló jellemzően az adott folyóirat meghatározott éveit kódolta. Az adatrögzítés Microsoft Excelben történt. A tanulmányokból kinyert információt a kódolók az M1. táblázatban található kódlap segítségével rögzítették, amely 14 változót tartalmaz. A melléklet tartalmazza a kódok pontos leírását, ami egyúttal a kódolók munkáját is segítette.

15 Abban az esetben nem vontuk be a konferenciabeszámolót, ha pusztán ismertette a konferencia programját, az előadások tartalmát. Amennyiben azonban a beszámoló egy konkrét előadás, illetve kutatás részletes, tanulmányoszerű ismertetésére vállalkozott, azt már érdemesnek tartottuk bevonni.

16 Tisztában vagyunk vele, hogy ez a szűrés erősen magában hordozza a kódoló szubjektív benyomásából fakadó torzítás veszélyét. A szociológia és a szociológián kívül eső tudás közötti határ meghúzására nincsenek jól használható objektív definícióink vagy jó gyakorlatok, így minden ilyen megkülönböztetés szükségszerűen szubjektív bizonyos mértékig. A *Valóság* cikkeinek kiválasztását két kódoló végezte, a cikkek egy kisebb részén keresztikódolást, valamint a teljes korpuszon véletlenszerű ellenőrzéseket végeztünk a hibák kiszűrésére.

17 A továbbiakban a könnyebbég kedvéért tanulmányokként hivatkozunk az írásokra, amelyek, mint bemutattuk, ennél tágabb műfajokra terjednek ki.

A kódolás megbízhatóságának utólagos ellenőrzésére mind az öt szociológus bekódolt harminc olyan véletlenszerűen kiválasztott tanulmányt, amely adatok empirikus elemzésére támaszkodott.^{18 19} Az öt kódoló átlagos százalékos egyezése 76 százalék volt, a Fleiss Kappa²⁰ átlagosan 0,47 volt, ami közepes egyetértésnek számít. A kódolók közötti egyetértés erősen ingadozott az egyes változók között. Így például a technikai változóknál – mint a kérdőíves adatfelvétel módjánál – magas egyetértést, míg például a tanulmány témájánál alacsony egyetértést láttunk.²¹ Mivel nem voltunk elégedettek a kódolók közötti egyezés mértékével, számos utólagos erőfeszítést tettünk az inkonzisztenciák felderítésére és javítására az adatbázis egy jelentős részének újraellenőrzésével. Úgy véljük, az ellenőrzéseket követően fennmaradt mérési hibák nem befolyásolják jelentősen a bemutatandó eredményeket.

Összesen 2650 tanulmány került áttekintésre, amelyek 2853 adathasználatot tartalmaztak (lásd 1. táblázat). A *Szociológiából/Szociológiai Szemléből* került ki a legtöbb tanulmány, a korpusz több mint harmada (34 százaléka), amit a *Replika* és a *Társadalomtudományi Közlemények* követ. Az M1. ábra arról is információt ad, hogy a közölt tanulmányok száma jelentősen eltért a vizsgált korszakokban, aminek részben az az oka, hogy a vizsgált folyóiratok száma is végig változott. A legtöbb tanulmányt a nyolcvanas (658) és a 2010-es években (605) közzétették, míg például a 2000-es években 266 tanulmányt tudtunk áttekinteni, mivel ebből az időszakból csak a *Replikát* és a *Szociológiai Szemlét* vizsgáltuk (M2. táblázat²²).

1. táblázat: Az áttekintés néhány jellemzője

Folyóirat	Vizsgált időszak	Áttekintett tanulmányok száma	Áttekintett adathasználatok száma
Replika	1990–2021	600	614
Socio.hu	2011–2021	227	253
Szociológia/ Szociológiai Szemle	1972–2021	901	1025
Szociológiai Figyelő	1985–1991; 1997–2002	44	48
Társadalomtudományi Közlemények	1971–1991	458	467
Valóság	1971–1994	420	446
		2650	2853

18 Azért szűkítettük a kódolást empirikus tanulmányokra, mert a tisztán elméleti tanulmányok kódolása mindössze két változót jelentett volna.

19 Pontosabban minden kódoló csak azokat a cikkeket kódolta újra, amelyeket korábban még nem kódolt.

20 A Fleiss Kappa három vagy több értékelő közötti egyetértést mér oly módon, hogy figyelembe veszi a véletlen folytán előálló egyetértés várható mértékét (Shrout–Fleiss 1979).

21 Ez utóbbinak az az egyszerű magyarázata, hogy egy tanulmány gyakran könnyen besorolható több témához.

22 Az M2. táblázat és az M1–M26. ábrák az online mellékletben találhatóak meg.

5. Eredmények

A következőkben az adatok alapvetően leíró és idősoros jellemzésére vállalkozunk. Az eredményeket tematikus egységekben mutatjuk be. Az adatok klaszterezettek voltak,²³ így az eredmények egy része a tanulmányokra, más része az adathasználatokra vonatkozik, ezt minden esetben jelöljük.²⁴

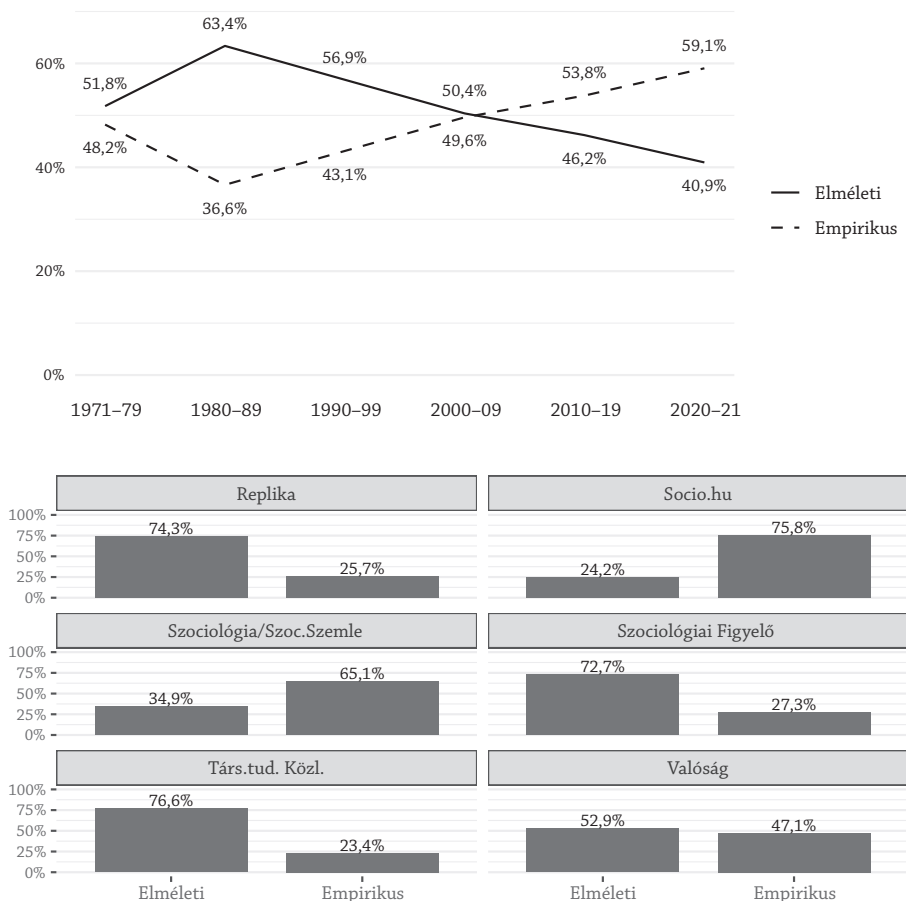
5.1. Elmélet kontra empiria

Az elemzésbe bevont tisztán elméleti, illetve empirikus megközelítések aránya összességében kiegyensúlyozottnak mondható (53,6–46,4 százalék), ám idősorosan jelentősen változott. Míg a kétezres évek előtt az elméleti munkák voltak többségben – tetőzve a nyolcvanas években (63,4–36,6 százalék) –, a 2010-es években az empirikus megközelítési módot alkalmazó tanulmányok aránya meghaladta az elméleti tanulmányokét. 2020–21-ben az elméleti-empirikus arány már 40,9–59,1 százalék volt. A vizsgált folyóiratok profilja jelentősen különbözik ebből a szempontból (M1. ábra). A teljes időszakban elméleti túlsúly jellemezte a *Társadalomtudományi Közleményeket (TK)*, a *Replikát*, valamint a *Szociológiai Figyelőt (SzF)*, míg empiria-központú volt és ma is az a *socio.hu* és a *Szociológia/Szociológiai Szemle*. Utóbbinál sosem volt elméleti fölény, az elméleti-empirikus arány ollója pedig fokozatosan nyílt, a 2020–21-es 25,6/74,4-es arányra. A *Valóság* az egyetlen folyóirat, ahol a teljes időszakban 50–50 százalék körül maradt ez az arány. Az eredmények azt mutatják, hogy egyrészt a folyóiratok között volt egyfajta „munkamegosztás”, másrészt a *Szociológiai Szemle*, mely leginkább domináltja a teljes időszakot, a rendszerváltás után egyre inkább az empirikus kutatási eredmények nyilvános megjelenésének fórumává vált. Amennyiben azt is figyelembe vesszük, hogy a másik két, alapvetően elméleti munkákat közlő folyóirat (*TK* és *SzF*) megszűnt, kijelenthetjük, hogy lényegesen csökkent az elméleti munkák súlya a hazai szociológiai nyilvánosságban.

²³ Mivel egy tanulmányhoz többféle adathasználat is tartozhatott, az adatok tanulmány- és adathasználat-szinteken klaszterezettek.

²⁴ Az eredmények bemutatása során elemszámok helyett arányok használatát választottuk. Mivel a tanulmányok száma jelentősen különbözött korszakonként és folyóiratonként, a vizsgált jellemzők egymáshoz és különböző időpontokhoz viszonyított különbözőségeit az arányok jobban tükrözik.

1. ábra: Az elméleti kontra empirikus tanulmányok arányának változása és a folyóiratok közötti összehasonlítása (bázis: összes tanulmány, N = 2650)

5.2. Témák

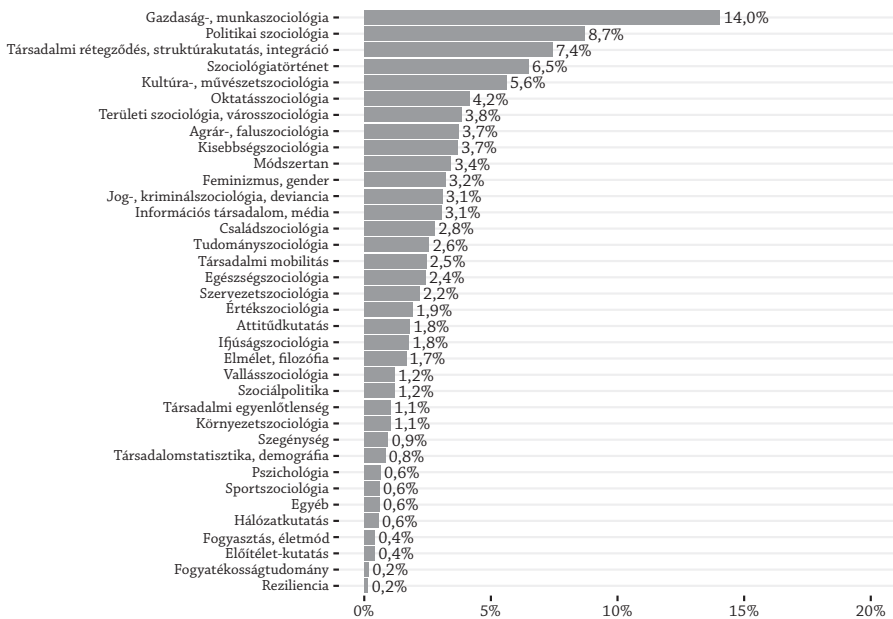
A tanulmányok témáját²⁵ vizsgálva elsőként a témák diverzitása szembetűnő, ami abból is adódik, hogy eleve nem specializálódott folyóiratokat választottunk. Összességében a gazdaság- és munkaszociológiai írások voltak a leggyakoribbak (14 százalék), ezt követi a politikai szociológia 8,7, a társadalmi rétegződés, struktúrakutatás, integráció témaköre 7,4, illetve a szociológiatörténet 6,5 százalékkal (lásd 2. ábra). A témák időbeli változásának csak néhány elemére térünk ki (M2–M4. ábrák). A gazdaságszociológiai tanulmányok aránya a kétezres évek előtt stabilan 15 százalék felett volt, ám ezt követően 10 százalék alá csökkent (M2. ábra). A politikai szociológia a nyolcvanas években

²⁵ A tematikai besorolással kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy minden cikk egy tematikai besorolást kapott; ha több témát is érintett (ami sok esetben előfordult), igyekeztünk a kódolás során megállapítani a legdominánsabb tematikus elemet és oda soroltuk.

különösen népszerű volt, ám ez az érdeklődés azóta folyamatosan csökken, míg a társadalmi rétegződés mint téma viszonylag stabilan jelen volt az elmúlt öt évtizedben. A folyóiratok tematikus profilja szintén jelentősen eltér (M5–M8. ábrák). A *Szociológiában/Szociológiai Szemlében* a fenti, átlagra jellemző témák domináltak, míg például a *Replikában* a kultúra- és művészetszociológiai (13 százalék) témák voltak a leggyakoribbak. A *socio.hub*-ban a regionalitási, városszociológiai és családszociológiai, illetve gendertémák fordultak elő gyakran, a *Valóságban* pedig az oktatásszociológia, a társadalmi rétegződés, a kultúra- és művészetszociológia a főbb témakörök. A témaválasztás nem független attól, hogy használ-e a tanulmány empiriát (avagy utóbbi nem független a témától): például a gazdaságszociológiai témák fölénye eltűnik az elméleti tanulmányok között, és 16 százalékra nő az aránya az empirikus tanulmányok között (M9–M10. ábrák).

A hazai folyóiratokban megfigyelhető tendencia valójában közelít a már korábban említett amerikai példához, melyet szintén a témák rendkívüli diverzitása és az interdiszciplinaritás erősödése jellemez.

2. ábra: A tanulmányok témái (bázis: összes tanulmány, N = 2650)

5.3. Empirikus elemzési megközelítések

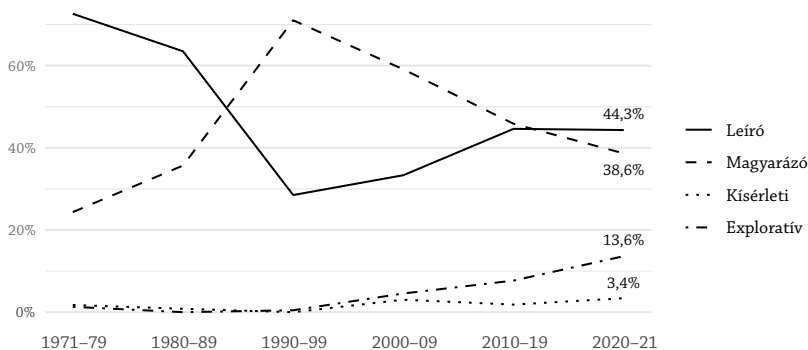
Az empirikus tanulmányokat négy elemzési megközelítés szerint csoportosítottuk: leíró, magyarázó, kísérleti és exploratív.²⁶ Összességében a tanulmányok fele (49,5

²⁶ A kódok magyarázatát lásd az M1 táblázatban.

százalék) leíró, 45,1 százaléka pedig magyarázó szemléletet alkalmazott. Kísérleti (1,5 százalék) vagy exploratív (3,8 százalék) megközelítéseket csupán elvétve találtunk. A leíró és magyarázó elemzési megközelítések jelentősége időben sokat változott a korszakban. Míg a hetvenes években magasan a leíró megközelítések domináltak (a tanulmányok közel háromnegyede alkalmazott leíró, negyede pedig magyarázó megközelítést), a leíró tanulmányok aránya később csökkenni kezdett, és a kilencvenes évekre már csak az írások 28,5 százaléka közölt leíró elemzést, 71 százaléka pedig magyarázót. A kétezres években ismét közeledett a két elemzési típus, 2020–21-ben a tanulmányok 44,3 százaléka volt leíró, és 38,6 százaléka magyarázó. Az exploratív és kísérleti kutatások lassú, de folyamatos térnyerése látható a kétezres évektől, jóllehet az arányuk még 2020–21-ben is alacsony volt. A *Replikát*, a *socio.hut*, a *Társadalomtudományi Közleményeket* és a *Valóságot* az elemzési típusok hozzávetőleges állandósága jellemzi (M11. ábra). Ezekben a folyóiratokban mindig a leíró megközelítések domináltak. A *Szociológiában/Szociológiai Szemlében* jóval több volt a magyarázó megközelítés – igaz, a rendszerváltást követően fokozatosan csökkent az arányuk.

Az a jelenség, hogy a rendszerváltást megelőző időszakban folyamatosan csökkent a leíró, és növekedett a magyarázó tanulmányok aránya, talán nem szorul részletesebb elemzésre, hiszen a szociológia hazai fejlődésével egyre inkább rendelkezésre álltak már a korábbi leíró munkák, illetve az a tudományos eszköztár, amely a magyarázó modellek létrehozását segítette. Jól látható, hogy ebben a folyamatban a rendszerváltás időszaka jelentős változást hozott, hiszen olyan új társadalmi helyzetet teremtett, aminek azonosításra, pontos leírására és értelmezésére szükség volt. Így bár a magyarázó munkák dominanciája megmaradt, a leíró munkák aránya növekedett ebben az időszakban. Külön érdekes, hogy a 2010-es években jelentősen csökkent a magyarázó munkák aránya, amit ebben az időszakban az exploratív megközelítések arányának növekedése ellensúlyoz.

3. ábra: Az empirikus tanulmányok elemzési megközelítéseinek változása (bázis: összes empirikus tanulmány, N=2650)

5.4. Időbeliség

Az empirikus tanulmányok időbeliségét tekintve a keresztmetszeti kutatások a meghatározók, a vizsgálatba bevont elemzések 76 százaléka ilyen, 24 százaléka pedig longitudinális elemzés. Ezek az arányok az elmúlt ötven évben nem rendeződtek át érdemben (M12. ábra).

5.5. Adatforrások száma, trianguláció

Az ún. *adat-trianguláció* az adatforrások ötvözése egy kutatáson belül, annak érdekében, hogy különböző nézőpontokból világítsuk meg a vizsgált témát (Olsen–Haralambos–Holborn 2004). Megvizsgáltuk, hogy az empirikus tanulmányok támaszkodtak-e több különböző adatforrásra. Egyelőre nem teszünk különbséget az adatforrás jellege között (például kvantitatív vagy kvalitatív), csupán a források számára fókuszálunk. A tanulmányok döntő többsége (85,9 százalék) egyféle adatra támaszkodott, kétféle adatot a tanulmányok 12,1 százaléka használt, háromfélét 1,5 százalék, míg négyet csupán 0,5 százalék, ennél többet egy tanulmány sem. Azt várhatnánk, hogy a trianguláció gyakorisága a szakma professzionalizálódásával párhuzamosan növekedett. Bizonyos mértékig igazolható ez a várakozás, hiszen az egyféle adatforrást tartalmazó tanulmányok aránya 1971 és 2021 között 82 százalékról 72 százalékra csökkent, míg a kétféle adatforrást használóké egyenletesen növekedett (M13. ábra). Igaz, a három- és a négyféle adatot tartalmazó cikkek aránya számottevően nem változott.

5.6. Saját kontra másodlagos adathasználat

Az empirikus tanulmányok 46,5 százaléka támaszkodott másodlagos adatokra, minden második tanulmány (49,9 százalék) saját (tehát a szerzők által gyűjtött) adatokra, és mindössze 3,6 százalékuk használt vegyesen saját és másodlagos adatokat. Az idősoros adaton az látszik, hogy a rendszerváltásig kiegyensúlyozott (tehát nagyjából fele-fele) volt a saját és szekunder adatokat használó empirikus tanulmányok aránya, ám a saját adatokra épülő tanulmányok aránya a kétezres évektől folyamatosan növekszik, 2020–21-ben a 60 százalékot is meghaladta (M15. ábra). A vegyes adathasználat konzisztensen alacsony a teljes időszakban.

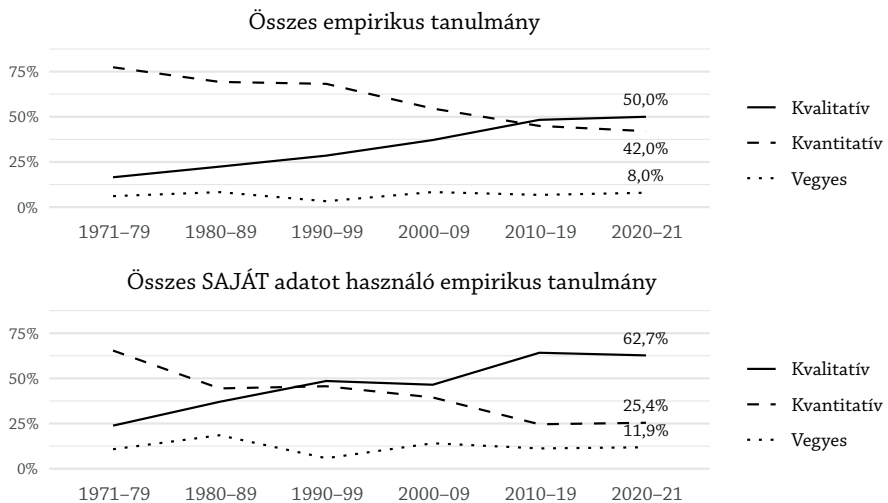
5.7. Kvantitatív kontra kvalitatív

A teljes időszakban az összes empirikus tanulmány tekintetében többségben (60,6 százalék) vannak a kvantitatív módszerrel gyűjtött adatokat használók. Kvalitatív módszerrel 33 százaléknyi tanulmány dolgozott, a két módszert vegyesen alkalmazó tanulmányok aránya 6,4 százalék. Ugyanakkor, ha csak a saját adatokat elemző tanulmányokra fókuszálunk, akkor már a kvalitatív módszerek vannak többségben (47,7 százalék) a kvantitatívval szemben (40,7 százalék), és megnő a hibrid módszerek aránya (11,6 százalék). Ráadásul a kvantitatív kontra kvalitatív arányok időben jelentősen változtak. Az összes empirikus tanulmányt tekintve a vizsgált időszak kezdetétől fokozatosan csökkent a kvantitatív és ezzel párhuzamosan nőtt a kvalitatív módszert

alkalmazó tanulmányok hányada. A kvalitatív módszerrel készült elemzések aránya 17-ről 50 százalékra emelkedett 1971 és 2021 között. Ha csak a saját adathasználatra tekintünk, már a kilencvenes években több kvalitatív módszerrel íródott tanulmány került közlésre, mint kvantitatív, és a 2010-es évektől több mint kétszer annyi kvalitatív tanulmányt publikáltak ezekben a folyóiratokban. A kevert módszert alkalmazó cikkek aránya konzisztensnek mondható az idősoros adatokat elemezve. Nem meglepő módon a két módszertani megközelítést más-más elemzési célokra használják a kutatók (M15. ábra). A kvalitatív módszereket nagyobb eséllyel használják leíró elemzési célokra, és különösen feltáró vagy kísérleti elemzésekhez, míg a magyarázó tanulmányoknál gyakoribb a kvantitatív adathasználat. Bizonyos témák inkább vonzanak kvantitatív, illetve kvalitatív módszereket (M16–17. ábrák). A kvantitatív adathasználat különösen gyakori az oktatásszociológiai, valamint a társadalmi mobilitás területen, míg a kvalitatív módszerek nagyobb eséllyel fordultak elő kisebbség- vagy a vidékszociológiában.

A folyóiratok ebből a szempontból is igen különbözőek (M18–19. ábrák). Két folyóirat, a *socio.hu* és a *Replika* esetében vannak egyértelmű többségben a kvalitatív módszert alkalmazó tanulmányok, a többi folyóiratban kvantitatív dominanciát találtunk. A *Szociológiai Szemlében* csak a 2020-as évekre kerültek többségbe a kvalitatív kutatások.

4. ábra: A kvantitatív kontra kvalitatív, illetve vegyes módszereket használó empirikus tanulmányok arányának változása (bázis: összes empirikus tanulmány, N = 1230, illetve saját adatokat használó empirikus tanulmány, N = 658)

5.8. Módszerek

Az összes kvantitatív adathasználatban egyértelműen a kérdőív volt a legnépszerűbb adatgyűjtési mód (64,3 százalék), a második pedig a statisztika (24,7 százalék). A tar-

talomelemzés aránya 10 százalék, a nagy, digitális adatbázisok használata elenyésző (0,2 százalék). Ha csak a saját kutatásokat tekintjük, ott szinte kizárólag kérdőívezést és tartalomelemzést találunk az általunk vizsgált mintában. A kérdőívezés népszerűsége a kvantitatív kutatásokon belül lényegében nem változott a vizsgált időszakban, míg például a statisztikai adatok felhasználása igen (M20. ábra). A rendszerváltás előtt a másodlagos statisztikai adatokra épülő elemzések a kvantitatív elemzések 30–40 százalékát tették ki az elemzett folyóiratok tanulmányaiban, a 2010-es és 2020-as évekre ez 10–13 százalékra csökkent. A kvantitatív tartalomelemzés jelentősége enyhén nőtt a kétezres évektől a vizsgált nyilvánosságban.

A kvalitatív kutatásoknál a legtöbbet használt módszer egyértelműen az interjúzás (53,7 százalék). 28,1 százalék a nem specifikált interjú aránya, a második legtöbbet használt módszer a félig strukturált interjú 14,5 százalékkal, majd a kvalitatív tartalomelemzés 14,2 százalékkal. 10 százalék alatti az esettanulmányok, a terepkutatás, a mélyinterjú, az etnográfia, a narratív interjú, a fókuszcsoport, a részt vevő megfigyelés, valamint a diskurzuselemzés aránya (M21. ábra). A kvalitatív módszerek hangsúlyai időben nem változtak jelentősen, az interjúzás a teljes időszakban domináns maradt (M22. ábra).²⁷

5.9. A saját adatgyűjtések részletei

A saját adatgyűjtésen alapuló tanulmányok esetében kigyűjtöttük a kutatás *helyét, idejét, célcsoportját, mintaméretét*, továbbá a kérdőíves felmérések esetén az *adatfelvétel módját és mintavételét*.²⁸

Közel minden harmadik saját adatfelvétel (29,1 százalék) országos mintán készült, 59,5 százaléka Magyarországon egy szűkebb területen,²⁹ 11,4 százaléka pedig nemzetközi szinten. Csupán néhány százalékpontnyi eltérést tapasztaltunk a módszer szerint: a kérdőíves felmérések 34,9 százaléka, az interjúk 29,8 százaléka készült országos mintán. A kvantitatív felmérések 54,4 százalékát, a kvalitatív vizsgálatok közel kétharmadát (63,3 százalékát) Magyarország kisebb részén vették fel. Az idősoros trend erősen hullámzó, egyedül az egyértelmű, hogy a nemzetközi kutatások hányada fokozatosan nőtt az elmúlt ötven évben; 1971 és 2021 között 3 százalékról 14,8-ra (M23. ábra).

Az adatfelvétel idejére vonatkozó hivatkozásokból kiderült, hogy a saját kutatásokon alapuló felmérések közel tizede (9,1 százaléka) még az adatfelvétel évében megjelent. Az empirikus kutatások több mint negyede a cikk megjelenése előtt egy (28,5 százalék), vagy két évvel (28,9 százalék) készült. Az adatok felvétele után három (11,2 százalék) vagy négy (11 százalék) évvel jelentették meg írásaikat a szerzők az esetek

27 Az utóbbi két évtizedben a nem specifikált interjúk arányának csökkenése a félig strukturált interjúk arányának növekedésével párosult, ami vélhetőleg nem módszertani változás, hanem egyszerűen a szerzők elkezdtek „néven nevezni” a módszert.

28 Valójában ezeket az adatokat a saját empirikus adatokat használó tanulmányok csak azon részéből gyűjtöttük ki, ahol értelmezhetőek voltak (célcsoportot és mintaméretet a kérdőíveknl, nem specifikált interjúknál, narratív, félig strukturált interjúknál, mélyinterjúknál és fókuszcsoportoknál, hely- és időadatokat az említettek felül az esettanulmányokban, etnográfákban, terepkutatásokban és antropológiai kutatásokban; adatfelvétel módját és mintavételét csak a saját kérdőívekben). Ezen adatok kinyerése során számottevő adathiányt találunk, amelyet a fejezet utolsó alfejezetében mutatunk be.

29 A szűkebb területen végzett kutatások bizonyos településekre, régiókra korlátozódtak. Az egyes intézményekben (pl. vállalatoknál, iskolákban) készült kutatásokat abban az esetben soroltuk a szűkebb mintához, ha nem országos mintán választották ki az adott szervezeteket.

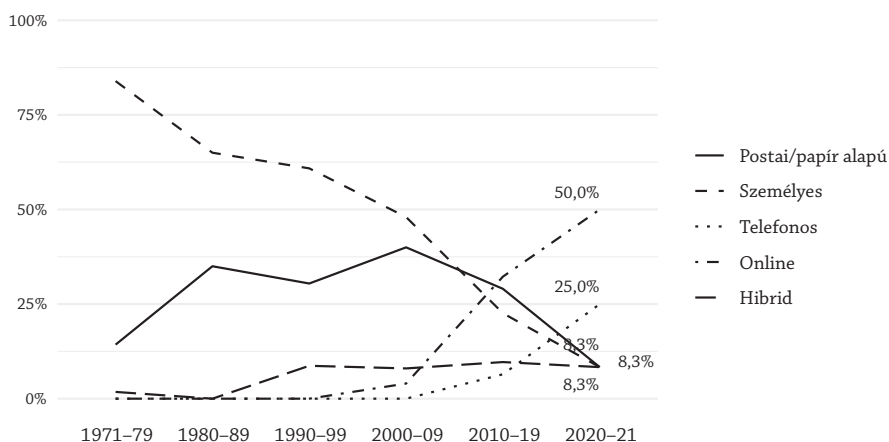
több mint tizedében, és szintén tízből több mint egy esetben fordult elő (11,4 százalék), hogy öt évvel korábbi vagy annál régebbi saját adatokra hivatkozott valaki a tanulmányában. Azon tanulmányok empirikus felméréseinek évszámából, amelyek közölték az adatfelvétel évét, kiszámítható, hogy az adatfelvételek többsége (56,3 százalék) egy évnél rövidebb idő alatt zajlott le. Ötből egy adatfelvétel (20,3 százalék) maximum két évet vett igénybe, negyedük (23,4 százalék) pedig három vagy több éven keresztül készült. Idősorosan ez utóbbi esetben nem mutatható ki szignifikáns eltérés.

Az adatfelvételek célpopulációja szerint kétfélet különböztettünk meg. Felnőtt korú magyar lakosságot vizsgált a saját empirikus kutatások 15,5 százaléka, míg speciális célpopulációt tanulmányozott az ilyen jellegű tanulmányok 84,5 százaléka.³⁰ A kérdőívészés esetében 10 százalékponttal magasabb a felnőtt korú hazai lakosság mint célcsoport aránya.

A saját empirikus kutatáson alapuló kérdőíves felmérések mintaelemszáma igen széles skálán mozgott: a 15 fős mintától az 53 ezresig. A kvantitatív adatfelvételek esetében a medián 800 fő, az átlag 1676 fő volt. A kvalitatív vizsgálatok alkalmával a medián 27 fő, az átlag pedig 52 fő volt.

Idősorosan a kérdőíves kutatások mintaméretének mediánja az 1970-es évekről (523 fő) az 1980-as évekre több mint a duplájára (1250 fő) nőtt, majd a kétezres évekig fokozatos csökkenésnek (736 főre), a 2010-es évektől enyhe növekedésnek indult, így 2020–2021-re 900 főre emelkedett (M24. ábra). A kvalitatív interjúalanyok mediánja a hetvenes években volt a legmagasabb (100 fő), majd folyamatos fogyatkozás után a kétezres években átlag 26 főnél stagnált.

5. ábra: A saját kérdőíves kutatások adatfelvételi módjának változása (bázis: összes saját kérdőíves adathasználat, N = 212)

30 Speciális célpopuláció a 18 évnél idősebb felnőtt korú magyar lakosságtól eltérő életkori kategóriát meghatározó vagy más szempontból (pl. nem, etnikum, foglalkozás) szűkített csoport. Ha területileg szűkített mintán készült a felmérés, de felnőtt korú lakosokat kérdezett, a felnőtt korú magyar lakossághoz soroltuk.

Összességében a folyóiratokban megjelent saját kérdőíves vizsgálatok többsége (56,3 százalék) személyes adatfelvételen alapult, negyede (25,1 százalék) önkitöltős módszerrel készült papíralapon (akár postai úton vagy a kérdőíveket személyesen kiosztva, például iskolai felmérések alkalmával). Minden tizedik felmérés online készült, csupán a kérdőívek 3 százalékát kérdezték le telefonon és 5,4 százalékát hibrid módszerrel. A személyes adatfelvételek hetvenes-nyolcvanas évekre jellemző hegemóniája már a kétezres évek elejére megtört. A drámai változást érzékelteti, hogy míg a hetvenes években a kérdőívek 83,9 százaléka személyesen, kérdezőbiztossal lett felvéve, addig 2020–2021-ben mindössze 8,3 százalékuk. A postai vagy papíralapú önkitöltős kérdőívek egészen a 2010-es évekig népszerűek voltak (30 százalék körül), ám a 2020-as évekre szintén 8,3 százalékra esett az arányuk. Saját készítésű telefonos felmérésre csak a 2010-es évektől van utalás. 2010–2019-ben a kérdőívek 6,5 százaléka, 2020–2021-ben negyede készült így – ezzel a 2020-as évekre a második leggyakoribb adatfelvételi móddá vált. Online felmérések a kétezres évektől jelentek meg a tanulmányokban, bár ekkor még csak az esetek 4 százalékában. 2010–2019 között minden harmadik kérdőív (32,3 százalék) online készült, 2020–2021-ben pedig már minden második. A hibrid felmérések aránya lényegében stagnált a kilencvenes évektől napjainkig: 8–10 százalék között mozgott, míg előtte szinte egyáltalán nem volt jellemző.³¹

Az itt említett saját adatfelvételű kérdőívek 59,8 százaléka valószínűségi mintavételi eljárással készült, míg 40,2 százaléka nem. Idősorosan ingadozott ez az aránypár, de a valószínűségi minták lényegében a teljes időszakban többségben maradtak (M25. ábra). A szerzők beszámolóí alapján a saját kérdőíves adatfelvételek 40,1 százaléka volt valamilyen szempontból valamilyen populációra reprezentatívnak tekinthető, míg negyedük (23,3 százalék) nem reprezentatív, több mint harmaduknál (36,6 százalék) pedig nem találtunk ilyen reflexiót. A valószínűségi–nem valószínűségi mintákat hasonló elemzési célokra használják a szociológusok: meglepő módon a nem valószínűségi minták közel felén (47,7 százalékán) készültek leíró típusú elemzések (nagyobb arányban, mint a valószínűségi mintákon, M26. ábra).

5.10. *Transzparencia*

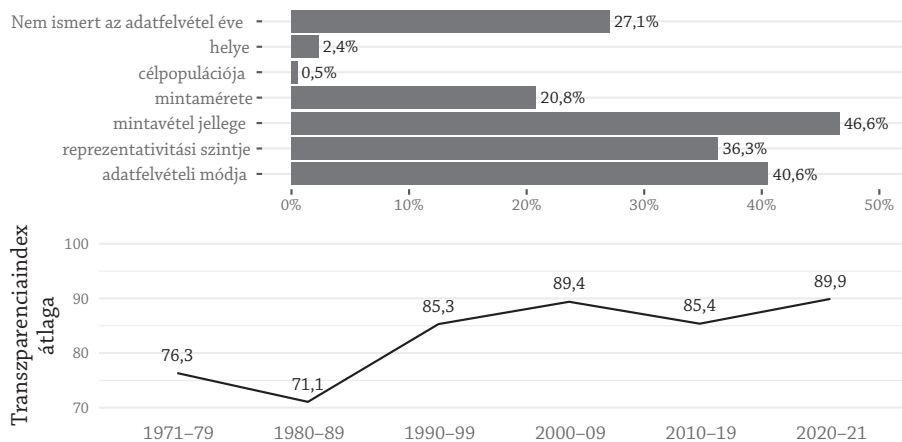
Végül a kódolás során tapasztalt adathiányt mutatjuk be a saját kutatások részleteinek közlését illetően. Az adatfelvételek helyét és célcsoportját könnyen be tudtuk azonosítani a tanulmányokban, az adathiány a lokalizációt illetően 2,7 százalék, a célcsoport tekintetében kevesebb mint 1 százalék volt. Négyből egy saját empirikus adatokat feldolgozó tanulmányról (27,2 százalék) nem derült ki azonban, hogy mikor történt az adatfelvétel, 20,6 százalékban nem jelent meg pontosan, hogy hány embert kérdeztek meg (mintaméret). A saját kérdőívek 36,3 százalékában nincs reflexió arra vonatkozólag, hogy reprezentatív-e a kutatás vagy sem, és az esetek 40,6 százalékában nem találtunk utalást a kérdőíves adatfelvételek módjára. Azt remélhetjük, hogy

31 A kilencvenes években a hibrid felmérések jellemzően a telefonos és a személyes adatfelvételek ötvözését jelentették, míg a kétezres évektől az online felmérést ötvözték valamely más adatfelvételi móddal.

a szakma professzionalizálódásával, a nemzetközi sztenderdek elterjedésével párhuzamosan a transzparencia javul. Jó hír, hogy az adatok erre utalnak. Az adatközlési gyakorlat az 1980-as években volt a legrosszabb, ekkor a cikkek harmadában nem volt adat a mintaméretre (32,7 százalék), az adatfelvétel évére (38,3 százalék) és az esetek kétharmadában (!) (65,5 százalék) a kérdőíves adatfelvétel módjára. A 2020-as években már „csak” az esetek 17,5 százalékában nem derült ki az adatfelvétel éve vagy a mintaméret, 8–8–8 százalékban, hogy valószínűségi-e volt-e a mintavétel, reprezentatív-e a felmérés, illetve hogy milyen módon vették fel.

Hogy érzékletesebben mutathassuk be ezt a változást, készítettünk egy transzparenciaindexet. Ez egy 0-tól 100-ig tartó, százalékos skála, ahol a 0 azt jelenti, hogy a kvalitatív kutatásoknál négy, a kvantitatív kutatásoknál hét jellemzőből egyet sem közöltek a tanulmányban, míg a 100 azt jelenti, hogy mindet közölték.³² Az index átlaga a nyolcvanas évek után fokozatosan emelkedik, 72,9-ről 89,5 százalékra (2020–2021). Ha a mediánt tekintjük, az utóbbi három évtizedben a középtérték 100 volt. Ez a javuló tendencia a *Replika* kivételével minden folyóiratnál megfigyelhető. Míg a *Szociológiai Szemle* és a *socio.hu* a 2020-as évekre 90 százalék közelébe emelkedett, a *Replika* 1990-es indulása óta 80 százalék körül stagnál.

6. ábra: Adathiany a saját adatfelvételek részleteinek riportálásában és a transzparenciaindex változása (bázis: összes saját adatfelvétel [ahol értelmezhető], N = 567)

6. Diskusszió

Tanulmányunk a magyar szociológiai tudástermelés néhány jellemzőjének feltérképezésére vállalkozott. Hat folyóirat szisztematikus áttekintése 2650 tanulmány vizsgá-

32 A kvalitatív kutatásoknál az adatfelvétel idejét, helyét, célpopulációját és mintaméretét, a kvantitatív kutatásoknál ezenkívül a módszert, a reprezentativitást és a valószínűségi mintavételt vettük figyelembe.

latára terjedt ki 1971 és 2021 között, így a következőben tett állításaink is az ebben a nyilvános térben megjelenő hazai társadalomtudományi kutatásokra vonatkoznak.

A szociológiai tudás létrehozása néhány jelentősebb változáson ment keresztül az elmúlt öt évtizedben. Az empirián alapuló megközelítések rendszerváltást követő fokozatos térnyerése a szociológia módszertani eszköztárának fejlődésével párhuzamosan zajlott. A kérdőíves adatfelvételek infrastruktúrájának kiépülése és széles körű elterjedése, a nemzetközi kutatások számának növekedése és azok adatbázisainak elérhetősége, a különböző társadalomstatisztikai adatok diverzifikálódása és mind ezen adatok használatára alkalmas elemzői tudás terjedése mind arra ösztönözheték a kutatókat, hogy empirikus adatokkal keressenek választ kutatási kérdéseikre. Ugyanakkor azt is láttuk, hogy különösen a *saját* empirikus adatok használata nőtt, és például a statisztikák használata lecsökkent. Kérdéses, hogy ez mennyire köszönhető annak, hogy könnyebbé vált saját adatokat gyűjteni, például az egyszerű és kevésbé költséges online kérdőívek terjedése erre utalhat. Az is lehetséges, hogy a kutatási kérdések változtak oly módon, hogy azokra a másodlagos adatok már kevésbé képesek választ adni. A fentiekkel ugyanakkor nem állítjuk, hogy elméleti hiányossá vált volna a folyóiratok tanulmányaiban tükröződő magyar szociológia: a vizsgált térben az elméleti munkák továbbra is meghatározóak. A szekunder adathasználat eltűnésére sem számítunk. Sőt könnyen lehet, hogy mivel a jó minőségű kérdőíves adatok gyűjtése egyre nehezebbé válik Magyarországon is (Szeitl–Tóth 2020), a nagymintás nemzetközi kutatások (például ESS, ISSP) felértékelődnek a jövőben (Stefkovic et al. 2022).

Az elemzési megközelítések változása mögött a kutatási kérdések változását is sejtjük. A hetvenes-nyolcvanas években a nyilvánosságban megjelent munkák alapján a szakma elsődleges feladatának a magyar társadalom *leírását* tekintette. Ez részben magyarázható azzal, hogy a korábbi időszakból nem álltak rendelkezésre olyan adatok, amelyek fontos, eredeti tudást kínáltak a magyar társadalom szerkezetéről, attitűdjeiről stb., és ezek feltárása lényeges feladat volt. Ez a magyarázat megjelenik a korszakra való visszatekintésekben is. Másrészt, ahogyan azt a tanulmányunk elején is megjegyeztük, a nyilvános megjelenések kontrollja miatt a tények pusztá leírása, például az egyenlőtlenségekre vagy a szegénységre vonatkozóan, már maga rendszerkritikát jelentett, amin keresztül láthatóvá vált a valóság és az ideológia közötti különbség. Mindez nem jelenti azt, hogy a kutatók zárt szakmai fórumokon, elsősorban szóbeli diskurzusokban ne kerestek és adtak volna magyarázatokat a leírt jelenségekre, ezekről azonban kevés információ áll rendelkezésünkre.³³ Feltételezésünk szerint a társadalomról való bővebb tényadatok megléte és a cenzúra megszűnése egyaránt elősegítette a hangsúly átkerülését a nyolcvanas évek második felétől a nyilvános publikációkban is a társadalmi folyamatok *megértésére*, majd a kilencvenes években, a rendszerváltás okozta társadalmi áttrendződés újra, ha csak kisebb mértékben is, de növelte a leíró munkák arányát.

33 A szóbeliség vizsgálatát teszik lehetővé olyan, elsősorban kvalitatív módszerekkel készült források, mint pl. a 20. Század Hangja Archivum és Kutatóműhely Szakmatörténeti gyűjteménye, mely a hazai szociológia képviselőinek szakmatörténeti interjúit készíti és gyűjti össze (<https://20szadhangja.tk.hu/szakmatortenet>).

További kutatási irányt jelenthet annak vizsgálata, hogy az 1970-es évek szociológiai publikációihoz képest, amikor a szociológiai írások jelentős mértékben meghatározták a közbeszédet (Kuczi 1991), vagyis aktív részévé váltak a társadalmi tudásnak, a rendszerváltás utáni időszakban a tudományos tudás társadalmiasítása milyen mértékben valósult meg, és a változás milyen okokra vezethető vissza.

Az empirikus megközelítések számos módszertani változáson mentek keresztül. Jóval több kvalitatív kutatáson alapuló publikáció készült, és a kvantitatív megközelítések jelentősége fokozatosan csökkent az elmúlt évtizedek folyóiratcikkeiben, a egyes módszertan pedig csak enyhén nőtt. Ez részben magyarázható a finanszírozás átalakulásával, csökkenésével. Az állami, központosított finanszírozás megszűnése a források csökkenése mellett azok széttöredezését is jelentette. Másrészt, a kvantitatív kutatási módszer segítette a rendszerváltás előtti időszakban a szociológia legitimitásának megteremtését, erősítette az objektív tudományos jellegét. Továbbá a nemzetközi tendenciák is sok esetben a hagyományos kvantitatív felmérések visszaszorulását eredményezték. Ez a tendencia több téma kutatása kapcsán megfigyelhető, ilyen az életmódkutatás vagy a kisebbségi csoportok kutatása. A nemzetközi trendekkel összhangban (Stefkovichs et al. 2022) jelentősen átalakultak a kérdőíves adatfelvételek keretei. Így például az online minták további terjedésére számíthatunk, amely trendet a Covid19-járvány csak tovább erősítette (Messing–Ságvári 2020).

Bizonyos paraméterekre azonban inkább az állandóság volt jellemző. A témák és a témák diverzitása például meglehetősen keveset változtak az elmúlt öt évtizedben. A keresztmetszeti megközelítések, a kérdőívezés kvantitatív módszereken, illetve az interjúzás kvalitatív módszereken belüli hegemóniája is viszonylag stabil maradt az időszakban.

A transzparencia terén komoly hiányosságokat találtunk. A legnagyobb kihívást a kódolás során a saját adatgyűjtések részleteinek felkutatása jelentette, amelyek gyakran – szemben a nemzetközi sztenderdekben használt „adat és módszer” fejezet használatával – inkonzisztensen, a tanulmányok változó pontjain, vagy lábjegyzetekben, mellékletekben voltak közölve, ha egyáltalán közölve voltak. A nemzetközi sztenderdek követő strukturáltság egyre gyakoribb, de még mindig nem általános. Az Open Science mozgalom (Fecher–Friesike 2014) a magyar szociológiát sem hagyta érintetlenül, a transzparencia sokat javult az évtizedek során – igaz, még van javítanivaló (minden ötödik tanulmánynál nem volt ismert az adatfelvétel éve 2020–21-ben).

Az áttekintés ugyanakkor arra is rávilágított, hogy a magyar szociológiai színtér nem minden téren követi a nemzetközi trendeket. Bár enyhe emelkedést mutat, továbbra is alacsony azon tanulmányok aránya, amelyek többféle adatforrásra támaszkodnának vagy kvantitatív és kvalitatív adatokat ötvöznének.³⁴ A kísérleti kutatások aránya elenyésző, annak ellenére, hogy a nemzetközi társadalomtudományi szakirodalomban a különböző típusú kísérletek használatának száma jelentősen megnőtt az elmúlt évtizedekben (Gërkhani–Miller 2022, Stefkovichs et al. 2022).³⁵ Emellett a digitális

34 Ezzel kapcsolatban ajánljuk Koltai–Sik–Simonovits (2015) javaslatait.

35 Ezek előnyeiről lásd magyar nyelven: Koltai–Sik–Simonovits 2015, Simonovits 2022.

adatforradalom (Kitchin 2014) nyomán feltáruló új típusú adatok társadalomtudományos felhasználása sokak szerint paradigmaticus változásokat indít el a szociológiában (Csepeli–Prazsák 2004), merőben új kérdésekre adhat választ (Kmetty 2018), és akár marginalizálhatja a hagyományos módszereket (Savage–Burrows 2007). Ilyen paradigmaticus változásokat a magyar szociológiai szinten biztosan nem érzékeltünk. A big datán alapuló elemzések sporadikusak. Persze elképzelhető, hogy ezeket az elemzéseket a kutatók külföldi folyóiratokban közlik, összességében mégis az lehet a döntő ok, hogy a magyar szociológiában még nem terjedt el az új, digitális adatok használata, vagy ezek a kutatási eredmények már nem a szociológiai folyóiratokban jelennek meg. Ez a kérdés összefügg azzal, hogy a hazai szociológiai folyóiratokban való publikáció kiknek, mely területek képviselőinek és mekkora tudományos tőkét tud biztosítani. Végül az online, illetve nem valószínűségi mintavétellel gyűjtött kérdőíves adatok használata megfelel a külföldi trendeknek, jóllehet ezek nagy részét leíró elemzésekre használták a kutatók, annak ellenére, hogy az online minták egyelőre ma Magyarországon csak ritkán alkalmasak a célpopuláció pontos reprezentációját, illetve jó mintavételi keretek híján a véletlenszerű kiválasztás lehetőségét biztosítani (Stefkovic 2021).

Adatgyűjtésünk fő limitációja, hogy a magyar szociológiai tudás egy szeletére, a legfontosabb folyóiratokban közölt tanulmányokra terjedt ki. Megközelítésünk jövőbeni kutatásokban kiterjeszhető a könyvekre, kutatási jelentésekre, egyéb magyar, illetve külföldi folyóiratban publikált írásokra. Továbbá elemzésünk főként az adatgyűjtések módszertani részleteire terjedt ki; fontos lenne azt is megvizsgálni, hogy *hogyan* használják a szociológusok ezeket az adatokat (ezt a témát csak egy változó erejéig érintettük). Nem vizsgáltuk például, hogy az öt évtized alatt hogyan változott a szerzők köre, azok tudományos mezőben elfoglalt pozíciója, intézményi háttere vagy a nemek aránya.

A tudományos munka során meghozott döntések, az adatforrás kiválasztása, a módszer és az adatgyűjtés minden paramétere hatással van a folyamat végén előálló szociológiai tudás jellegére és minőségére. Szisztematikus áttekintésünk egyedi lehetőséget nyújt a szakma számára az önreflexióra, a tudástermelésünk meghatározottságaival való szembenézésre. Jelen tanulmányban mindössze általános trendek bemutatására vállalkoztunk,³⁶ fő célunk a magyar szociológia állapotáról és lehetséges jövőbe mutató útjairól szóló, szakmán belüli diskurzusok előmozdítása volt. A miénk is elsősorban egy kvantitatív vizsgálaton alapuló, leíró jellegű kutatás, ami meghatározta a vizsgálható kérdések körét, és egyéb, például szöveganalitikai vagy más kvalitatív (szakmatörténeti interjúk vagy részt vevő megfigyelő) módszerek felhasználásával és alkalmazásával további irányokba bővíthető.

36 Az itt bemutatott adatok teljes adatbázisa elérhető az alábbi linken, és bárki szabadon végezhet további elemzéseket. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/4NUGK>

7. Irodalom

- Csepeli, G. – Prazsák, G. (2004): Paradigm Change in Sociology. *Review of Sociology*, 10(2): 39–46.
- Fecher, B. – Friesike, S. (2014): Open science: one term, five schools of thought. *Opening science*, 17–47. Cham: Springer.
- Gërxhani, K. – Miller, L. (2022): Experimental sociology. In Gërxhani, K. – de Graaf, N. D. – Raub, W. (szerk.): *Handbook of Sociological Science Section: Handbook of Sociological Science*. Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 309–323.
- Johnson, T. – Owens, L. (2003) *Survey response rate reporting in the professional literature*. 58th Annual Meeting of the American Association for Public Opinion Research, Nashville, TN
- Kitchin, R. (2014): *The Data Revolution: Big Data, Open Data, Data Infrastructures & Their Consequences*. London: SAGE Publications.
<https://doi.org/10.4135/9781473909472>
- Klaniczay, G. (2014): Volt egy OTKA. BUKSZ-beszélgetés. Klaniczay Gábor beszélget Kertész Jánossal, Váradi Andrással és Zsoldos Attilával. *BUKSZ*, 26(4): 349–359.
- Kmetty, Z. (2018): A szociológia helye a Big Data-paradigmában és a Big Data helye a szociológiában. *Magyar Tudomány*, (5): 683–692.
<https://doi.org/10.1556/2065.179.2018.5.11>
- Koltai, J. A. – Sik, E. – Simonovits, B. (2015): A kvanti-kvali áldilemmán túl. *Szociológiai Szemle*, 25(2): 32–49.
- Kovács, É. – Szabari, V. – Lénárt, A. (2016): (Fel)talált tudomány. *HÍD*, (12) 104–125.
- Körtvélyesi, Zs. (2014): Törvényi változások az OTKA megszűnésével – jogszabályi összehasonlítás. *BUKSZ*, 26(4): 360–362.
- Kuczsi, T. (1991): Magánnyelv – szociológia – közbeszéd. *Replika*, (2–3): 68–80.
- Messing, V. – Ságvári, B. (2020): Mi lesz veled, empirikus társadalomtudomány? *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 10(2): 157–160.
- Némedi, D. – Róbert, P. (1995): A szociológia diszciplináris helyzete Magyarországon. Beszámoló az MTA IX. Osztálya számára. *Szociológiai Szemle*, (4): 57–72.
- Olsen, W. K. – Haralambos, M. – Holborn, M. (2004): Triangulation in Social Research: Qualitative and Quantitative Methods Can Really Be Mixed. In Haralambosand, M. – Holborn, M. (szerk.): *Developments in sociology*. Causeway Press, Ormskirk, UK.
- Savage, M. – Burrows, R. (2007): The coming crisis of empirical sociology. *Sociology*, 41(5): 885–899.
- Shrout, P. E. – Fleiss, J. L. (1979): Intraclass correlations: uses in assessing rater reliability. *Psychological Bulletin*, 86(2): 420–428.
<https://doi.org/10.1037//0033-2909.86.2.420>
- Simonovits, B. (2022): *Terepkísérletek alkalmazási lehetőségei a társadalomtudományokban*. Előadás. Kit érdekel még a szociológia, avagy lehet-e korunk kérdéseire válaszolni a szociológia nélkül? Budapest

- Stefkovichs, Á. (2021): Keverni vagy nem keverni? A hibrid adatfelvételekben rejlő lehetőségek politikai témájú kérdőívek esetén. *Statisztikai Szemle*, 99(12): 1127–1155. <https://doi.org/10.20311/stat2021.12.hu1127>
- Stefkovichs, Á. – Harrison, C. – Eichhorst, A. – Skinnion, D. (2022): *The Changing Landscape of Survey Design. A Review on the Use of Survey Modes in Academic Research*. Előadás. 77th Annual Conference of the American Association for Public Opinion Research (AAPOR), Chicago, IL.
- Sturgis, P. – Luff, R. (2021): The demise of the survey? A research note on trends in the use of survey data in the social sciences, 1939 to 2015. *International Journal of Social Research Methodology* 24(6): 691–696. <https://doi.org/10.1080/13645579.2020.1844896>
- Szabari, V. (2020a): Az 1960-es években intézményesülő magyar szociológia társadalmi és politikai környezete. *Korall*, (80): 79–100.
- Szabari, V. (2020b): A magyar szociológia főbb korszakai (1900–2010) Folytonosság vagy megszakítottság? In uő. (szerk.): *Diszkontinuitás*. Budapest: ELTE Társadalomtudományi Kar – Napvilág, 20–39.
- Szeitl, B. – Tóth, I. G. (2020): Hova tovább a nemválaszolókkal? A European Social Survey alapján végzett módszertani kísérlet eredményei. *Szociológiai Szemle*, 30(3): 96–114. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2020.3.5>
- von Hermanni, H. – Lemcke, J. (2017): A Review of Reporting Standards in Academic Journals – A Research Note. *Survey Methods: Insights from the Field (SMIF)*. <https://doi.org/10.13094/SMIF-2017-00006>

8. Az adatok elérhetősége

<https://doi.org/10.17605/OSF.IO/4NUGK>

9. Melléklet

M1. táblázat: A kódolás során használt kódlap

Változó neve	Változó értékei
ID-cikk	
ID-forrás	
Folyóirat	<ol style="list-style-type: none"> 1. Replika 2. Társadalomtudományi Szemle 3. Szociológiai Szemle 4. Szociológiai Figyelő 5. Társadalomtudományi Közlemények 6. Valóság
Megjelenés éve	
DOI/link	
Elmélet/empíria	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tisztán elméleti (nem, vagy csak elvétve, nem szisztematikusan tartalmazza empirikus úton gyűjtött adatok elemzését) 2. Empirikus (tartalmazza empirikus úton gyűjtött adatok szisztematikusan elemzését)
Téma	<ol style="list-style-type: none"> 1. Agrár-, faluszociológia 2. Attitűdkutatás 3. Családszociológia 4. Egészségzociológia 5. Elmélet, filozófia 6. Előítélet-kutatás 7. Értékszociológia 8. Feminizmus, gender 9. Fogyasztás, életmód 10. Fogyatékoságtudomány 11. Hálózatok 12. Ifjúságszociológia 13. Információs társadalom, média 14. Jog-, kriminálszociológia, deviancia 15. Kisebbségzociológia 16. Környezetzociológia 17. Kultúra-, művészetszociológia 18. Módszertan 19. Munkaszociológia, gazdaságszociológia 20. Oktatásszociológia 21. Politikai szociológia 22. Pszichológia 23. Reziliencia 24. Sportszociológia 25. Szegénység 26. Szervezettszociológia 27. Szociálpolitika 28. Szociológiatörténet 29. Társadalmi egyenlőtlenség 30. Társadalmi mobilitás 31. Társadalmi rétegződés, struktúrakutatás, integráció 32. Társadalomstatisztika, demográfia 33. Területi szociológia, városszociológia 34. Tudásszociológia 35. Vallásszociológia 36. Egyéb
Elemzés típusa (HA empirikus)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Leíró (társadalmi csoportok, társadalmi jelenségek leírására, jellemzésére törekszik) 2. Magyarázó (társadalmi jelenségek magyarázatára, változók közötti kapcsolatokra, korrelációkra, oksági kapcsolatok megértésére törekszik) 3. Kísérleti (kísérleti módszerrel vizsgál oksági kapcsolatokat) 4. Exploratív (a kutatás feltáró jellegű, korábban nem vagy alig vizsgált területet érint és/vagy új módszerekkel)

Időbeliség (HA empirikus)	1. Keresztmetszeti (az adatelemzés és a következtetések egy meghatározott időpontra vonatkoznak) 2. Longitudinális (az adatelemzés és a következtetések időbeli változásokra vonatkoznak)
Adatforrás (HA empirikus)	1. Kvantitatív (mennyiségi adatokkal operáló módszereket használ, pl. statisztika, kérdőív) 2. Kvalitatív (minőségi adatokkal operáló módszereket használ, pl. interjú)
Saját-e? (HA empirikus)	1. Saját (a tanulmány írói saját maguk tervezték és gyűjtötték az adatokat vagy bízták meg adatfelvevő céget az adatgyűjtéssel) 2. Másodlagos (az adatgyűjtés tervezésében, az adatok gyűjtésében nem vettek részt a tanulmány írói)
Kvantitatív módszer (HA kvantitatív)	1. Statisztika 2. Kérdőív (mintavételen alapuló megkérdezés strukturált kérdőívvél) 3. Tartalomelemzés (másodlagos adatforrások [pl. szövegek] szisztematikus kódolása és elemzése) 4. Big data (nagy mennyiségű digitális adat elemzése) 5. Egyéb
Kvalitatív módszer (HA kvalitatív)	1. Interjú (nem specifikált) 2. Narratív interjú 3. Félig strukturált interjú 4. Mélyinterjú 5. Fókuszcsoport 6. Kvalitatív tartalomelemzés 7. Esettanulmány 8. Etnográfia 9. Terepkutatás 10. Antropológia, részt vevő megfigyelés 11. Diskurzuselemzés 12. Egyéb
Másodlagos kérdőív adatforrás (HA kérdőíves)	A másodlagos forrás pontos megnevezése
Adatfelvétel éve KEZDŐ (HA saját)	
Adatfelvétel éve ZÁRÓ (HA saját)	
Adatfelvétel helye (HA saját)	1. Magyarország országosan (a teljes országban zajlott a kutatás) 2. Magyarország szűkebb területe (szűkebb területen zajlott a kutatás) 3. Nemzetközi (több országban zajlott a kutatás)
Adatfelvétel célpopulációja (HA saját)	1. Felnőtt korú magyar lakosság 2. Egyéb
Mintaméret (HA saját)	
Kérdőíves adatfelvétel adatfelvételi módja (HA saját kérdőíves)	1. Postai/önkitöltős 2. Személyes 3. Telefonos 4. Online 5. Hibrid (több adatfelvételi módot egy kutatáson belül ötvöző)
Kérdőíves adatfelvétel típusa (HA saját kérdőíves)	1. Valószínűségi (a mintavételi eljárás tartalmazott véletlenszerű kiválasztást) 2. Nem valószínűségi (a mintavételi eljárás nem tartalmazott véletlenszerű kiválasztást)
Reprezentativitás (HA saját kérdőíves)	1. Reprezentatív (a tanulmány szerint az adatfelvétel bizonyos feltételek mentén reprezentatív meghatározott populációra nézve) 2. Nem reprezentatív (a tanulmány szerint az adatfelvétel nem reprezentatív meghatározott populációra nézve) 3. Nincs reflexió (a tanulmány nem tartalmaz információt a reprezentativitásra vonatkozóan)